

Sâdik Hidâyet'i bugün bize okutan

Sâdik Hidâyet, odaklandığı, hikâyesini anlattığı kişide zamanının ruhunu ve herkesi karşılarıyla gösterir. Her şeyi tapınca dönüştüren bir halkın karakteristik özelliklerini onun anlatılarında buluruz: Yalan, ikiyüzlülük, ihanet, pragmatizm, makyevelist anlayış, uyuşukluk, düzen tutkusu, muktedire boyun eğme, yalakalık, budalalık, yaranmak, öfke, isyancı ruh... 1903-1951 yılları arasında yaşayan Sâdik Hidâyet, İran'ın dipdalgasını hissettirir tüm anlatılarında. İşte bu noktada Kör Baykuş'u (1936) ayrıcalıklı kulan, varoluş sanrısındaki bir insanın hayata tutunamama öyküsünü anlatmasıdır. Hirpalanan insan... Duyguda, düşüncede, yaşamda... Ve bunun getirdiği sonuçlar... Bunların her biri de sorgusundadır, Hidâyet'in. Ruh ürküntüleri... Doğu-Batı arasındaki ikilem ister istemez bu gerçekliği taşır onun anlatı dünyasına. "Kenaradam" tanımı ona yakıştırılan en doğru benzetmedir belki de! Kör Baykuş'ta anlatılan da işte böyle birisidir.

GÜVENSİZ, TEDİRGİN İNSANI ANLATIR. ZAMANININ RUHUNU GÖSTERİR!

Kör Baykuş'u (*) bir anlatı olarak nereye taşımalı? Yani roman mı, romans mı?

Her şeyden önce Sâdik Hidâyet bir hikâye anlatıcısıdır. Ve bir anlatıcı olarak her anlatısının odak noktasına kendini yerleştirir. Yani anlatıcının bakışı / yorumu yaşamsal izleklerin derlenip anlatılması başat öğedir.

Kendine güvensiz, tedirgin insanı anlatır. Onu kuşatan dünyanın dilini kurar. Her durumda yaşanan sıkıntı, korku, ikiyüzlülük neredeyse anlatılarının leitmotividir.

Ötedeki toplumsal hayatın izlerini de işte buradaki yansımalarından izler, tanır, anlar.

Hidâyet, ele aldığı insanı durumu anlatırken o arka planı asla ihmal etmez. Orada yansıtıcıdır yalnızca. Gören, gözleyen ve içselleştirerek yansıtan...

Sâdik Hidâyet, odaklandığı, hikâyesini anlattığı kişide zamanının ruhunu ve herkesi gösterir. Her şeyi tapınca dönüştüren bir halkın karakteristik özelliklerini onun anlatılarında buluruz:

Yalan, ikiyüzlülük, ihanet, pragmatizm, makyevelist anlayış, uyuşukluk, düzen tutkusu, muktedire boyun eğme, yalakalık, budalalık, yaranmak, öfke, isyancı ruh... Tüm bunları karşılarıyla anlatır bize.

1903-1951 yılları arasında yaşayan Sâdik Hidâyet, İran'ın dipdalgasını hissettirir bize tüm anlatılarında. İşte bu noktada Kör Baykuş'u (1936) ayrıcalıklı kulan, varoluş sanrısındaki bir insanın hayata tutunamama öyküsünü anlatmasıdır.

DOĞU-BATI ARASINDA KALMIŞ AYDININ TRAJEDİSİNİ YANSITIR!

İnsanın aydınlık / karanlık yanlarına bakan biridir. İkilem içindedir hep. Bu da Doğu-Batı arasında sıkışıp kalmış "aydın"ın trajedisini yansıtır bir bakıma da.

"Uyuşmuş insan" diyebilir miyiz onun, dolayısıyla romanın kahramanına? Huzursuzluğun, uyum-

suzluğun romanı / anlatısı dersek Kör Baykuş'a; bunu evetleyebiliriz sanki!

Doğu'da "modern" olma, Batı'da Doğulu kalmak... Derin bir yabancılaşma, "öteki"leşmedir aslında. İşte asıl orada başlayan kopuş ve ikilik... Kendi olamama hali / durumu... Yer yer Dostoyevski'nin "yeraltı" kahramanını çağırıştıran bir gerçeklik...

Doğrusu bir "durum" öykücüsü / anlatıcısıdır Hidâyet. Yer yer açık gerçekçi, saydam anlatıcı ama kimi yerde de bulanıktır zihni. Bu da anlatısının düş / düşünce / duygu dokusuna yansır ister istemez.

Kendini olduramayan bir Doğu anlatıcısı.. İçine doğduğu ortam, yaşamda var olmaya çalıştığı zaman karmaşık bir çağdır. Üstelik ülkesi de kaotik bir dönemden geçmektedir.

Ülkedeki geçiş dönemi (1921-1941), yani Rıza Şah'ın iktidarı ve sonrasında da oğul Rıza Pehlevi'nin genç yaşta (22) iktidarı ele alması... İngiltere ve SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ı işgaliyle Rıza Şah'a yapılan baskı sonucu sörgüne gitmesi, Muhammed Rıza'nın iktidara taşınması (1941)...

SUSKUN MUHALİF!

Bundan on yıl sonra başbakan olan Musaddık'la İran'da, kısa da sürse, başlayan yeni dönem...

Musaddık, Lozan Üniversitesi'nde hukuk okur, 1914'te İran'a döner. Rıza Han döneminde maliye ve dışişleri bakanlığı yapar. 1944'te onun Meclis'te görürüz. Baskı dönemindeki muhalefetin oluşturduğu Ulusal Cephe onu iktidara taşır. Bu inişli çıkışlı karmaşık süreç, Şah'ın baskıcı rejimi aydınlar üzerinde bir kısıp oluşturur.

İşte tüm bu sürecin yansılarını Sâdik Hidâyet'in an-

latılarında bir biçimde buluruz. 1950-51'de ağabeyisi başbakan yardımcısıdır. Başbakan ise kayınbiraderidir. Nüfuzlu, eğitimli bir aile. Ülke yönetiminde söz sahibi. Ama kendisi tüm bunlardan uzak durmuş biri. "Suskun muhalif" de denebilir.

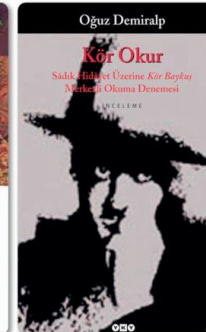
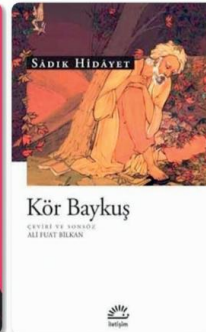
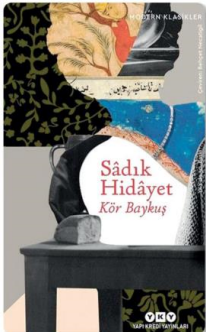
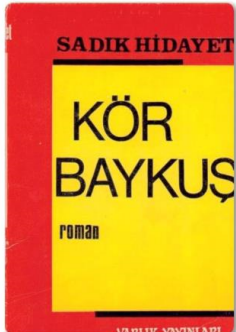
ANLATISININ ÇOK YÖNLÜ YAPISI VE 'KÖR BAYKUŞ'!

Dış dünya gerçekliğiyle insan ruhunun içte olan sanrısını anlatması, hayata / ülkesine dair yaşadığı ülkünün onu hayal kırıklığına uğratması, "ben" ile "öteki"ler arasında gördüğü / yaşadığı / hissettiği uçurum... Hidâyet'in anlatısının çok yönlü yapısını böyle açıklayabiliriz.

Buradan bakınca Kör Baykuş, hem bu özellikleri içermesi hem de düşsel-gerçekçi yanıyla anlatısının tipik örneğidir. Buradaki söylemi ironiktir.

Doğu mizahında başat öğe olarak öne çıkan "hiciv" ise eleştirel tutumunu serimleyen bir aynadır aslında. Bunun yansıması gözünüzü aldığında siz de oradakilere bakarak sorgulamalara yönelirsiniz.

Bir tür sunduğu "açık bilinç"tir, Hidâyet'in. Şöyle de diyebiliriz: Gerçek>gerçekdişi / üstü öyküler kurar, anlatır Sâdik Hidâyet. >>

İroni, tıpkı *Gogolvari*, ön plandadır. Olanla olabirlik yanı ağır basanları karşılaştırır. Ki, "hiçlik" felsefesine denk gelen bir söylemi vardır. Yer yer kinizmi çağırıştır anlatırlar.

O anlamda *Kör Baykuş*, hiçbir / uyumsuz yaşamın romansıdır. Sıkışık kalmış, henüz "birey" olamamış "tekil insan"ın dramıdır.

Vüs'at O. Bener'de, *Oğuz Atay*'da karşılığını bulan kara-alay / kara-anlatı / kara-ironi *Sâdık Hidâyet*'in anlatıcılığının rengidir. Özellikle *Buzul Çağının Virüsü (Bener)* ile *Eylembilim*'in (*Atay*) hatırlattığı budur.

"*Ezik insan*" figürü bu kez başkaldırışız eylemsizliğe sürükler onları. İşte o tutunamama hallerini izah eden de yaşadıkları ortamın çöküşü / yozlaşma / değer yitimi-değersizleşmedir.... Ve çözülen hayatlarındaki sanrı...

SANRISALLIĞIN ANLATISI: 'KÖR BAYKUŞ'

Kör Baykuş, tıpkı *Jean-Paul Sartre*'in *Bulantı* (1938) romanı gibi sanrısallığın anlatısıdır. Yani birey olma / olamama sanrısı... İnsanın kendi olma sorgusu...

Bunları da şu başlıklarla açıklayabiliriz:

"*Zihinsel bulanıklık hali. İtirazları olan benlik sanrısı. Yer yer (bireyin) hezeyanları. Korku ve düş arası savrulmalar. Yerinden olma / edilmişlik duygusu. Değersizleşme. Tutarsızlıklar. Bir tür 'azap' hali, yani 'ızdırıp'; hem kendine hem de ülkesinin haline duyulan...*"

TUTUNAMAMA HALİ!

Karmaşayı, bulanıklığı, o tutunamama halini yaratan nedir? *Oğuz Demiralp*'in yerinde belirlemesiyle (**), ka-

palı Fars-İslâm toplumunda yaşadığı "iç yarasının kanamaları", inancın ve duygunun istismarını görme halinin yansımaları o tedirgin insanı var eder.

O benlik sanrısını oluşturan toplum, insan-insan, insan-çevre ilişkileri anlatısının dokusunu oluşturur. Bu yanı sıra "kinik" anlatıcıdır *Hidâyet*. Doğu'nun karmaşası, bulanıklığı... Geleceksizlik, aslında yaşadığı sanılan "gelecek" in çözülmesiyle her şeye sinen bir gerçeklik olarak onun anlatısının dokusunu var eder.

TOPLUMDAKİ DERİN YARILMAYI, 'KUTSAL'IN İSTİSMARINI GÖRÜR, DERİNDEN HİSSEDER!

Uyanırsa, kapanışı anlatır bize *Hidâyet*. Gösterdiği, hadi şöyle diyelim; yansıttığı hayatın neden böyle sığ / kötü / yavan / düzensiz / kötücül olduğudur. Düşündürdüğü ise, "Bu neden böyle"... İşte bu soruyu sordurabilmesidir *Sâdık Hidâyet*'i bugün bize okutan.

Görünenin, kötücül yaşananın iğretliliği "acı" verir. Sessiz bir iç-sorgu da getirir:

"Ah, keşke ölümün eşliğinde olanların hepsi, bu benim gördüklerimi görselerdi! Bazan bunu da düşündüm. İstirap, korku, dehşet ve yaşama arzusu, hepsi bitmişti bende.

Bana telkin ettikleri dinî inançlardan kurtulmuş, huzura ermişim. Tek tesellim, ölümden sonra hiçlik ümidiydi; orada tekrar yaşamak düşüncesi içime korku salıyor, beni hasta ediyordu. Ben ki henüz yaşadığım dünyaya bile alışmamışım, bir başka dünya neyime yarardı benim?"

Bana göre değildi bu dünya; bir avuç yüzsüz, dilenci, bilgiç, kabadayı, vicdansız, açgözlü içindi; onlar için kurulmuştu bu dünya." (*Çev. Behçet Necatigil*)

Kuşkusuz Hidâyet ikiliklerden söz eder sürekli. Hatırlayan ve hatırlatandır da. Yalanla, riyakârlıkla, ikiyüzlülükle örülü bir dünyaya tiksinti duyar. Göremem halini yabanlık / yaban kalış bilir.

Bu da bir tür toplumun tutulma/tutsaklık halidir. İşte o da "tapınç" haline gelen / getirilenin yarattığı körlüktür. Toplumdaki derin yanılmayı görür, sürekli kanayanın, acının nereden / nasıl geldiğini bilir. İnsanı tutsak alan o "kutsal"ın nasıl istismar edildiğini de derinden hisseder.

'KENARADAM'!

Hırpalanan insan... Duyguda, düşüncede, yaşamda... Ve bunun getirdiği sonuçlar... Bunların her biri de sorgusundadır, *Hidâyet*'in. Ruh ürküntüleri...

Doğu-Batı arasındaki ikilem ister istemez bu gerçekliği taşır onun anlatı dünyasına. "*Kenaradam*" tanımı ona yakıştırılan en doğru benzetmedir belki de!

Kör Baykuş'ta anlatılan da işte böyle birisidir. Beyhudelik düşüncesi, onun anlatı dünyasında belirgindir. Kendini arayan insanın yaşama sorgusunda belirgin olan yan da budur.

Sâdık Hidâyet, yaşadığı zamanın ruhunu yansıtırken, iç'te kalan, içeriden bakan biridir anlatıcı olarak. Onun bugüne taşınan anlatıcı sesi, ruhu her dem okunmaya açık bir yazar olma özelliğini taşır. ■

(*) *Kör Baykuş, Sâdık Hidâyet, Çeviren: Behçet Necatigil, 1977, Varlık Yayınları. Ekim 1977, 116 s. / 2. Basım: Ağustos 2001, YKY, 95 s.*

Mehmet Kanar çevirisi; Ayrıntı Yayınları, 2015, 110 s. / Ali Fuat Bilkan çevirisi, İletişim Yayınları, 2019, 112 s.

(**) *Kör Okur: Sâdık Hidâyet Üzerine Kör Baykuş merkezli Okuma Denemesi, YKY, 2001, 117 s.*